

Rahapesu Andmebüroo tagasiside finantseerimisasutustele 2021. aasta kohta

Riskikeskkond

Eesti õiguskaitseasutuste hinnangul on Eestis rahapesu vaates peamine **oht piiriülene rahapesu**. 2021. aastal valmis Finantsinspektsiooni (FI) riskihinnang, milles tehtud prognoos näitab, et Eestis tekib riigisisest kuritegevusest aastas 81–118 mln eurot kriminaaltulu, mida oleks võimalik pesta. See jaotub peamiselt järgmiste eelkuritegude vahel: narkokuritegevus (30-50 mln eurot), kelmused (37–40 mln eurot), omastamised (10–20 mln eurot) ning maksukuriteod (4–8 mln eurot).¹ Rahapesu Andmebüroole (RAB) 2021. aastal laekunud välispäringutes kajastunud kuritegude rahaline maht oli 1,33 miljardit eurot, millest Eesti finantssüsteemi läbis ca pool, kokku hinnanguliselt 642 miljonit eurot. Oletatavate eelkuritegudena domineerisid RABile 2021. aastal saadetud välispäringutes ja spontaansetes infoedastustes kelmused (65%) ja maksupettused (10%)².

FI sektoraalne riskihinnang toob välja, et finantseerimisasutuste piiriüleste maksete maht tõusis 2020. aasta lõpuks võrreldes 2014. aastaga ligikaudu kümme korda. 2021. aastal valminud rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise siseriiklikus riskihinnangus (nn NRA 2020³) on finantseerimisasutuste peamiste rahapesu ohtudena nimetatud rahavooge, mis on seotud:

- transiidiga SRÜ riikidest ning muudest Ida-Euroopa riikidest;
- küberkuritegudest saadud vahendite liigutamise kaudu Eesti virtuaalväeringute teenusepakkujate kaudu;
- mitteresidentide või e-residentide Eestis registreeritud äriühingute tegevusega, mis ei toimu Eestis;
- vahendustegevusega, mis on seotud teistes riikides tegutsevatele äriühingutele teatud teenuste pakkumisega;
- äriühinguteenuse pakkujate poolt pakutavate teenustega;
- maksudest kõrvalehoidumisega nii kohalikul kui ka rahvusvahelisel tasandil.

Terrorismi rahastamise tõkestamise puhul on finantssektoris kõikide turuosaliste jaoks suurimaks ohukohaks teenuste osutamine makseteenuste ning virtuaalväeringute teenuste vahendusel. NRA käigus turuosaliste seas läbiviidud küsitluse tulemused näitasid, et Eesti turul tegutsevate virtuaalväeringute teenuste pakkujate vahendatud teenuste kogukäive on kiiresti kasvanud ning maksed kõrgema terrorismi ohuga riikidega on tõusvas trendis. Kaitsepolitsei ameti hinnangul on terrorismi rahastamiseks mõeldud summad muutunud väga väikesteks (alla 10 euro). Lisaks suurendab ohtu finantsteenuste pakkujate ebapiisav

¹ Allikas: FI sektoraalne riskihinnang 2021 (pole avalikult kättesaadav).

² 2021 väliskoostöö ülevaade. Rahapesu Andmebüroo, 2022, <https://fiu.ee/media/246/download>.

³ Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise siseriiklik riskihinnang. Rahandusministeerium, 2021, <https://www.fin.ee/finantspoliitika-valissuhted/rahapesu-ja-terrorismi-rahastamise-tokestamine/riskihinnangud>.

teadlikkus ja sellega kaasnev terrorismi rahastamise suhtes rakendatavate hoolsusmeetmete ebapiisavus.

Ülevaade 2021. aastal saadetud teadetest

Finantseerimisasutused on krediidasutuste järel suurimad teatajad, sektori turuosaliste teated moodustasid 2021. aastal 12,5% kõikidest RABile edastatud teadetest. 2021. aastal sai RAB finantseerimisasutustelt kokku 2088 teadet (neist 4 märkega „kiire“, kuigi osadel juhtudel neist polnud tegu kiire teatega), 37% rohkem kui 2020. aastal ja 76% rohkem kui 2019. aastal.

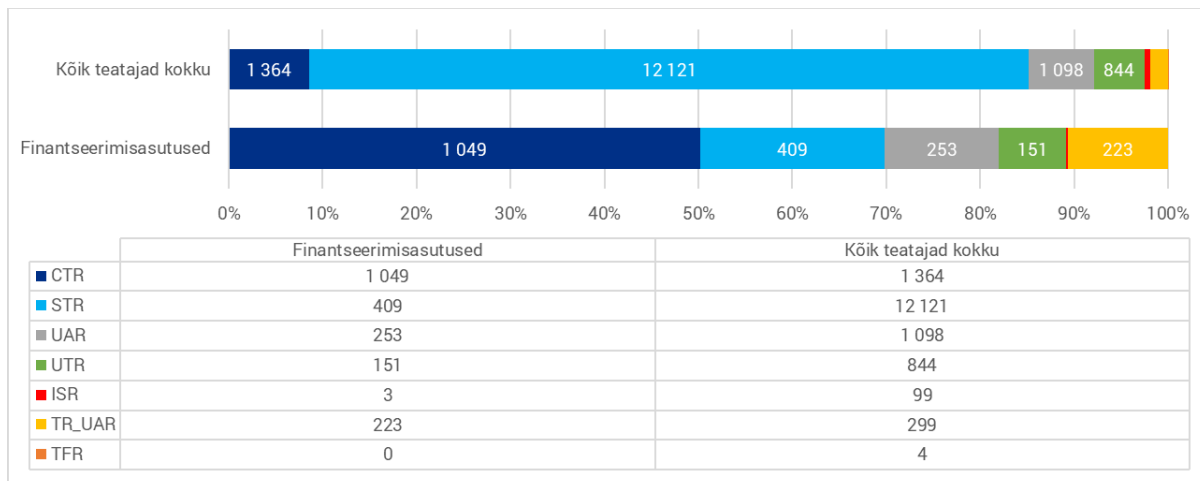
Tabel 1. 2021. aastal RABile saadetud teadete jagunemine teataja gruppide kaupa.

Teatajagrupp	Kokku	Kokku (%)	RP	RP (%)	TR	TR (%)	ISR	ISR (%)
Krediidasutused	11 074	66,5%	10 988	78,1%	2	0,7%	81	81,8%
Finantseerimisasutused	2088	12,5%	813	5,8%	223	73,6%	3	3,0%
Virtuaalvääringu teenuse pakkujad	1865	11,2%	1781	12,7%	67	22,1%	4	4,0%
Teise riigi asutused ja isikud	709	4,3%	32	0,2%	0	0,0%	2	2,0%
Professionaalid	282	1,7%	151	1,1%	8	2,6%	1	1,0%
Riigiasutused	199	1,2%	32	0,2%	1	0,3%	3	3,0%
Ei ole kohustatud subjekt	185	1,1%	180	1,3%	0	0,0%	0	0,0%
Hasartmängukorraldajad	143	0,9%	57	0,4%	0	0,0%	0	0,0%
Muud eraõiguslikud ettevõtjad	110	0,7%	29	0,2%	2	0,7%	5	5,1%
KOKKU	16 655	100%	14 063	100%	303	100%	99	100%

Selgitus: RP – rahapesuteade (STRid, UTRid ja UARid), TR – terrorismi rahastamise teade (TRid ja TR_UARid); ISR – rahvusvahelise sanktsiooni kahtluse teade.

Finantseerimisasutused saavad olulise osa kõikidest RABile esitatud summapõhistest sularahateadetest (**CTR**) (74% kõikidest CTRidest) ning suur osa nende teadetest oli 2021. aastal seotud **sularahatehingutega**. 50% finantseerimisasutuste esitatud teadetest (1049) olid 2021. aastal summapõhised sularahateated (**CTR**), lisaks oli 11% sularahaga seotud kahtlaste tehingute teated (236).

Võrreldes varasema aastaga saatsid finantseerimisasutused 2021. aastal üle kahe korra rohkem rahapesukahtlusega teateid: kahtlase tehingu teateid (**STR**) saadeti **409**, ebahariliku tegevuse teateid (**UAR**) **253** ning ebahariliku tehingu teateid (**UTR**) **151**, seega kokku **813** teadet (2020. aastal 445). Finantseerimisasutused saavad ka märkimisväärse osa kõikidest riskiriigi seostega ebahariliku tegevuse teadetest (nn **TR_UAR**), kokku **223**, mis moodustas 75% kõigist RABile saadetud sellistest teadetest. Teadete puhul torkas aga silma, et välja oli toomata konkreetne ebaharilik tegevus või riskile viitav indikaator. Samuti laekus finantseerimisasutustelt kolm rahvusvahelise sanktsiooni kahtlusega teadet (**ISR**). Teadete esitamine oli seotud väärtpaberite tehingutega, kus oli kahtlus, et tegemist võib olla tehingutega, mis rikuvad sanktsiooni.

Joonis 1. Finantseerimisasutuste ja kõikide teatajate poolt RABile 2021. a saadetud teadete jagunemine teate liigi kaupa.

Peamiselt sai RAB 2021. aastal teateid **rahasiirdajatelt**, **maksevahendajatelt** ja **valuutavahetajatelt** (96% teadetest). Ülejäänud finantseerimisasutustelt sai RAB jätkuvalt vaid üksikuid teateid. 2021. aastal saatis RABile teateid kokku **37 turuosalist**, kuid enamik vaid mõne üksiku teate. Viielt suurimalt teatajalt sai RAB **93% teadetest**.

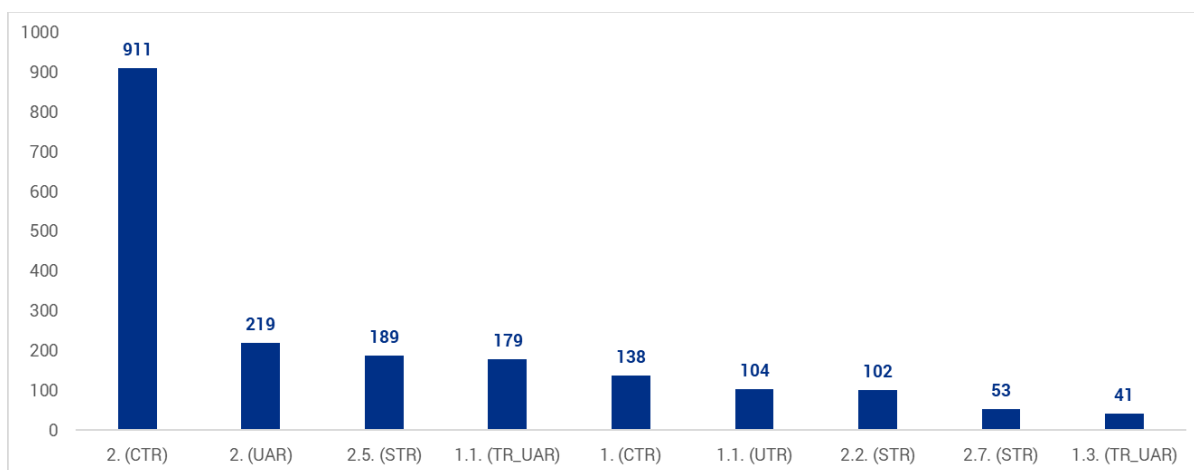
Valuutavahetusega seotud teateid esitasid finantseerimisasutused 2021. aastal üle viie korra rohkem kui 2020. aastal (2021. aastal 693, 2020. aastal 130), millest enamik (656) olid sularahateated (**CTR**). Võrreldes 2020. aastaga oli **arveldus- ja sularaha siirdamise** teateid 2021. aastal ligi viiendiku võrra rohkem (2021. aastal 469, 2020. aastal 396), seejuures suurenes märgatavalt riskiriigi seostega ebahariliku tegevuse teadete (nn **TR_UAR**) arv.

Maksevahendusega seotud esitatud sularahateadete (**CTR**) arv langes rohkem kui kaks korda (387, 2020. aastal 840), samal ajal kasvas aga seoses maksevahendusega esitatud kahtlaste tehingute arv (**STR**) üle kuue korra (329, 2020. aastal 54). Teiste tegevusalade esitatud kahtlase tehingu teadete (**STR**) arv jäi 2020. aastaga samale tasemele.

Tabel 2. 2021. aastal finantseerimisasutustelt RABile saadetud teadete jagunemine teatega seotud tegevusala ja teade liigi kaupa.

Teatega seotud tegevusala	CTR	STR	UAR	UTR	TR_UAR	ISR	Kokku
Arveldus- ja sularaha siirdamine		20	219	12	218		469
Investeeringühing väärtpaberiturul			1	1		3	5
Klientide nõustamine majandustegevuse ja äriühingute küsimustes			1				1
Laenutehingud	6	20	12	11			49
Liisingutehingud		2	1	1			4
Maksevahendus	387	329	15	117	4		852
Tehingud nii oma kui ka klientide arvel väärtpaberitega, valuutaga jms rahaturutehingud			4				4
Valuutavahetus	656	29		7	1		693
Väärtpaberite hoidmine ning haldamine				1			1
Muu klassifitseerimata tegevusala		9		1			10
Kokku	1049	409	253	151	223	3	2088

Finantseerimisasutused märkisid kõige sagedamini teate saatmise põhjuseks indikaatorid 1. ja 2. (**CTR**): sularahatehing väärtusega üle 32 000 euro ühe või mitme omavahel seotud maksena kuni üheaastase perioodi jooksul. Sageduselt järgnevad teatamise põhjustena ebaharilikud sularahatehingud, mis ei ole seotud isiku tavapärase majandustegevusega (**2. UAR**): tehingus osalev füüsiline isik on sündinud või omab elukohta riskiriigis (**1.1. ja 1.3. TR_UAR**); isik ei esita tehingu kohta hooldusmeetmete täitmiseks vajalikus ulatuses selgitusi või dokumente või esitatu ei ole usutav (**2.5. STR**); isiku kohta on varasemalt teada või hooldusmeetmete rakendamise käigus on selgunud asjaolud, mis võimaldavad kahelda isiku usaldusväärsuses (**1.1. UTR**); või on isiku suhtes varasemalt teadaolev või hooldusmeetmete rakendamise käigus tekkinud rahapesukahtlus (**2.2. STR**).

Joonis 2. Finantseerimisasutuselt RABile 2021. a saadetud teadete enam levinud indikaatorid

- 2. (CTR)** Sularahatehing väärtusega üle 32 000 euro mitme omavahel seotud maksena kuni üheaastase perioodi jooksul
- 2. (UAR)** Ebaharilikud sularahatehingud, mis ei ole seotud isiku tavapärase majandustegevusega
- 2.5. (STR)** Isik ei esita tehingu kohta hooldusmeetmete täitmiseks vajalikus ulatuses selgitusi või dokumente või esitatu ei ole usutav (RahaPTS⁴ § 42 lg 1 juhutehing ning § 43 lg 1 kliendisuhetes oleva isiku tehing)
- 1.1. (TR_UAR)** Tehingus osalev füüsiline isik on sündinud riskiriigis
- 1. (CTR)** Sularahatehing väärtusega üle 32 000 euro ühe maksena
- 1.1. (UTR)** Isiku kohta on varasemalt teada või hooldusmeetmete rakendamise käigus on selgunud asjaolud, mis võimaldavad kahelda isiku usaldusväärsuses
- 2.2. (STR)** Isiku suhtes on varasemalt teadaolev või hooldusmeetmete rakendamise käigus tekkinud rahapesukahtlus
- 2.7. (STR)** Kahtlus, et tehingu objektiks olev vara on pettuse objekt või seda kasutatakse rahapesuks (eksiteele viidud isiku tehingud)
- 1.3. (TR_UAR)** Tehingus osalev füüsiline isik omab elukohta riskiriigis

RABile on saadud teated väärtuslik infoallikas võimalike kuritegude tõkestamisel ja avastamisel. RABile on finantseerimisasutuste teated olulised analüüsi tegemise jaoks. 2021. aastal tegi RAB juhtumianalüüsi osakond (RABi üksus, mis tegeleb saabunud teadete analüüsiga, et välja selgitada, kas teates sisalduvat info võib viidata rahapesu või terrorismi rahastamise juhtumile, sellise kahtluse esinemisel edastab info teistele

⁴ Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus (RahaPTS). – RT I, 17.11.2017, 2.

õiguskaitseasutustele) süvaanalüüsi **1166** teate puhul, neist **kümnendik** olid finantseerimisasutuste teated. Eesti uurimisasutustele edastatud materjalides kasutati 2021. aastal finantseerimisasutuste esitatud 230 teates sisaldunud infot. RAB kasutas lisaks juhtumianalüüsile teadete infot ka oma strateegilistes analüüsides – riskihinnangutes ja temaatilistes uuringutes.

Näide. ISR teade

2021. aastal sai RAB ISR teate finantseerimisasutuselt X, kes andis teada, et tema klient A oli teinud väärtpaberitehingu, mille puhul on tegu rahvusvahelise sanktsiooni rikkumisega. RAB selgitas välja, et üksusele, mille kaudu finantseerimisasutus X oma kliendile väärtpaberit vahendas, on kehtestatud rahvusvahelised finantssanktsioonid, ka väärtpaberi osas tuli kohaldada finantssanktsiooni ning finantseerimisasutus X ei kohaldanud finants-sanktsiooni õiguspäraselt. RAB tegi kuriteoteate õiguskaitseasutustele ning välisministeeriumile.

Teadete kvaliteet ja soovitused tulevikuks

Võrreldes 2020. aastaga paranes nii finantseerimisasutuste teatamisaktiivsus kui esitatud teadete kvaliteet. Umbes 20 teate puhul esines sisulisi ja vormilisi vigu: teatele olid lisamata tehingu osapooled või nende andmed, tehingu kirjeldus ja muu info tehingu kohta puudus või oli kahtlusepõhise teate puhul puudu kahtluse sisu avav kirjeldus. Valdav enamik finantseerimisasutuste teadetest oli ajakohased.

Nagu eespool öeldud, on suurimateks teatajateks maksevahendajad, rahasiirdajad ja valuutavahetajad. Kuigi makseasutuste teatamisaktiivsus ja esitatud teadete kvaliteet näitab paranemismärke, on hoolsusmeetmete rakendamine ikkagi ebapiisav. Teenusepakujad ei küsi klientidelt vara päritolu, mis on kohustuslik ka ärisuhte väliselt ehk juhuti tehtud tehingute puhul. Teadetest on näha, et sageli piirdutakse pelgalt isikusamasuse tuvastamisega ning ka suuremate klientide pikemalt väldanud tegevuse osas pole tehtud sisulist analüüsi.

Sarnaselt varasemate aastatega on teatamisaktiivsus pea olematu fondivalitsejate (sh tegevusloata fondivalitsejate) seas. Investeerimisühingute seast paistab aktiivsusega positiivselt silma üks ettevõtte, kuid sellega teatajate arv piirdub. Kõige mitmekesisem on tarbijakrediiti ehk laenu- ja liisingutehinguid pakkuvate teatajate nimistu, kellelt laekub sageli ka sisukat teavet, kuid kelle teatamisaktiivsus on võrreldes varasemate aastatega mõnevõrra langenud.

RABile sai 2021. aastal finantseerimisasutustelt vaid kolm ISR-tüüpi teadet. RAB kordab oma eelmise aasta soovitusi **osutada suuremat tähelepanu rahvusvaheliste sanktsioonide seirele**.

RAB sai 2021. aastal finantseerimisasutustelt rohkesti terrorismi rahastamise riskiriigi seosega teateid (**TR_UAR**), ehkki teadetes oli märkimata spetsiifilisele riskile viitav indikaator. Need teated pärinesid aga vaid üksikutelt turuosalistelt, mistõttu juhib RAB tähelepanu, et kõigil finantseerimisasutustel peab olema **piisav ärisuhte seire riskiriikide**

seoste ja radikaliseerumise tunnuste osas ning need ettevõtted peavad pöörama kõrgendatud tähelepanu sõelumissüsteemi tugevdamisele.

RAB uuendas 25.04.2022 **kahtlaste tehingute tunnuste juhendit**⁵, sh terrorismi rahastamisele viitavate teadete ja ISRide esitamise süsteemi. TFRidega seonduvalt on kohustatud isikutel kolmekuuline üleminekuaj, et viia teadete monitooringu- ja esitamissüsteemid juhendiga vastavusse. Seega peab tehniline valmisolek olema olemas hiljemalt 25.07.2022, kuid teateid saab esitada uue juhendi järgi juba varem. Eristatakse kahte tüüpi terrorismi rahastamisele viitavaid teateid: TFR-1 ja TFR-2. **TFR-1 eeldab lisaks tehingu osapoole seotusele riskiriigiga ka riskiindikaatorit, TFR-2 konkreetsele terrorismi rahastamise kahtlusele viitavat asjaolu ehk kahtlusindikaatorit.** Riski- ja kahtlusindikaatorid, mis tuleb teatesse lisada, on leitavad juhendist. **RAB avalikustas ka** kodulehel juhendi lisana kõrgema terrorismi rahastamise riskiga riikide ehk **riskiriikide nimekirja**. ISR teadete indikaatorite juures toodi välja täpsem **ISR 3** teate kirjeldus, kus RAB ootab teateid tegevuspõhiste finantssanktsiooni rikkuvate tehingute kohta.

RABi järelevalve tähelepanekud

Kokku esitati 2021. aastal 51 finantseerimisasutusena tegutsemise tegevusloa taotlust, millest 35 olid uued ning 16 tegevusloa muutmise taotlused. 2021. aastal andis RAB välja 25 finantseerimisasutusena tegutsemise tegevusluba, keeldus tegevusluba väljastamast 4 ettevõttele ning võttis ära 21 tegevusluba. Tegevusluba taotlevad finantseerimisasutused võtsid ise tagasi kuus taotlust.

RAB alustas 2021. aastal kaht järelevalvemenetlust finantseerimisasutuste osas. Mõlemad olid kaugkontrollid ja kontrolliti kohustatud isikute kõikide RahaPTSst tulenevate kohustuste täitmist (n-ö täiskontroll). Ühe järelevalve käigus ei vastanud finantseerimisasutus RABi ettekirjutusele, mistõttu ettevõttele koostati sunniraha nõue. Korduvate ettekirjutuste täitmata jätmiste tõttu võttis RAB ettevõttelt tegevusloa ära. Teise järelevalve käigus tuvastati, et ettevõttel puudus protseduurireeglites juhend, kuidas ettevõtte tuvastab riikliku taustaga isikuid ning nendega seotud lähikondseid. Samuti esines ettevõttel puudusi riskihinnangus, see ei vastanud ettevõtte tegevuse spetsiifikale. **Riskihinnang peab kajastama ettevõtte konkreetset tegevust ja sellega kaasnevaid riske**, et see vastaks RahaPTS nõuetele ning oleks tõhus ka rahapesu ja terrorismi rahastamise riskide maandamisel.

⁵ Juhend kahtlaste tehingute tunnuste kohta. Rahapesu Andmebüroo, 25.04.2022, <https://fiu.ee/media/264/download>.